Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 26 września 2024 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Polityka społeczna – Ochrona bezpieczeństwa i zdrowia pracowników – Dyrektywa 89/391/EWG – Ogólne obowiązki z zakresu ochrony bezpieczeństwa i zdrowia – Równoległe postępowania krajowe – Wyrok sądu administracyjnego korzystający z powagi rzeczy osądzonej przed sądem karnym – Zakwalifikowanie zdarzenia jako „wypadku przy pracy” – Skuteczność ochrony praw zagwarantowanych w dyrektywie 89/391 – Artykuł 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej – Prawo do bycia wysłuchanym – Postępowania dyscyplinarne wobec sędziów sądów powszechnych w wypadku nieprzestrzegania orzeczenia sądu konstytucyjnego sprzecznego z prawem Unii – Pierwszeństwo prawa Unii

W sprawie C-792/22

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Curtea de Apel Braşov (sąd apelacyjny w Braszowie, Rumunia) postanowieniem z dnia 21 grudnia 2022 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 23 grudnia 2022 r., w postępowaniu karnym przeciwko

MG,

przy udziale:

Parchetul de pe lângă Judecătoria Rupea,

LV,

CRA,

LCM,

SC Energotehnica SRL Sibiu,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: A. Arabadjiev, prezes izby, L. Bay Larsen (sprawozdawca), wiceprezes Trybunału, T. von Danwitz, P.G. Xuereb i A. Kumin, sędziowie,

rzecznik generalny: A. Rantos,

* Język postępowania: rumuński.

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

– w imieniu Parchetul de pe lângă Judecătoria Rupea – D. Câmpean, w charakterze pełnomocnika,

– w imieniu rządu rumuńskiego – R. Antonie, E. Gane i A. Rotăreanu, w charakterze pełnomocników,

– w imieniu Komisji Europejskiej – A. Armenia i D. Recchia, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 11 kwietnia 2024 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 1 ust. 1 i 2 oraz art. 5 ust. 1 dyrektywy Rady 89/391/EWG z dnia 12 czerwca 1989 r. w sprawie wprowadzenia środków w celu poprawy bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w miejscu pracy (Dz.U. 1989, L 183, s. 1), a także art. 31 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „Kartą”).

2 Wniosek ten został złożony w ramach postępowania karnego wszczętego przeciwko MG pod zarzutem nieprzestrzegania przepisów z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy oraz nieumyślnego spowodowania śmierci.

Ramy prawne

Prawo Unii

3 Motyw dziesiąty dyrektywy 89/391 stanowi:

„[Z]agrożenie wypadkami przy pracy oraz chorobami zawodowymi jest ciągle zbyt wysokie; środki zapobiegawcze powinny być wprowadzone lub też udoskonalone bezzwłocznie celem zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników oraz uzyskania wyższego poziomu ochrony”.

4 Artykuł 1 ust. 1 i 2 tej dyrektywy przewiduje:

„1. Celem niniejszej dyrektywy jest wprowadzenie w życie środków wzmacniających ochronę bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w pracy.

2. W tym zakresie zawiera ona ogólne zasady dotyczące ochrony przed zagrożeniami zawodowymi i ochrony w zakresie ochrony bezpieczeństwa i zdrowia, eliminacji zagrożeń

i czynników sprzyjających powstawaniu wypadków, informowania, konsultacji, wyważonego udziału, zgodnie z prawodawstwem krajowym i/lub przyjętymi procedurami, oraz szkolenia pracowników i ich przedstawicieli, jak również zawiera ona ogólne wytyczne odnoszące się do wprowadzenia w życie wymienionych zasad".

5 Artykuł 4 ust. 1 wspomnianej dyrektywy stanowi:

„Państwa członkowskie powinny podjąć niezbędne kroki celem zapewnienia przestrzegania przepisów prawnych, koniecznych do wprowadzenia w życie niniejszej dyrektywy w stosunku do pracodawców, pracowników i przedstawicieli pracowników".

6 Artykuł 5 omawianej dyrektywy, zatytułowany „Przepisy ogólne", stanowi w ust. 1:

„Pracodawca ponosi odpowiedzialność w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny pracy pracownikom w każdym aspekcie odnoszącym się do ich pracy".

Prawo rumuńskie

Kodeks karny i kodeks postępowania karnego

7 Artykuł 350 Codul penal (kodeksu karnego), zatytułowany „Nieprzestrzeganie przepisów z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy", stanowi:

„1. Nieprzestrzeganie przez jakąkolwiek osobę obowiązków i środków przewidzianych w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, stwarzające bezpośrednie zagrożenie wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową, podlega karze pozbawienia wolności od sześciu miesięcy do lat trzech lub grzywnie.

[…]

3. Czyny, o których mowa w ust. 1 i 2, podlegają karze pozbawienia wolności od trzech miesięcy do roku lub grzywnie, w przypadku gdy zostały popełnione w wyniku niedbalstwa".

8 Artykuł 192 tego kodeksu, zatytułowany „Nieumyślne spowodowanie śmierci", stanowi w ust. 2:

„Nieumyślne spowodowanie śmierci wynikające z nieprzestrzegania przepisów prawnych lub środków ostrożności przewidzianych w odniesieniu do wykonywania zawodu lub określonej działalności podlega karze pozbawienia wolności od lat dwóch do siedmiu. W przypadku gdy naruszenie przepisów prawnych lub środków ostrożności samo w sobie stanowi przestępstwo, stosuje się przepisy dotyczące zbiegu przestępstw".

9 Artykuł 52 Codul de procedură penală (kodeksu postępowania karnego) stanowi w ust. 1 i 2:

„1. Sąd karny jest właściwy do orzekania w przedmiocie każdego zagadnienia wstępnego dla rozstrzygnięcia sprawy, nawet jeśli ze względu na jego charakter zagadnienie to należy do właściwości innego sądu, z wyjątkiem sytuacji, w których właściwość nie należy do władzy sądowniczej.

2. Zagadnienie wstępne jest rozstrzygane przez sąd karny zgodnie z przepisami i środkami dowodowymi dotyczącymi dziedziny, do której należy to zagadnienie".

Ustawa o bezpieczeństwie i higienie pracy

10 Artykuł 5 Legea nr. 319/2006 a securității și sănătății în muncă (ustawy nr 319/2006 o bezpieczeństwie i higienie pracy) z dnia 14 lipca 2006 r. (*Monitorul Oficial al României*, część I, nr 646 z dnia 26 lipca 2006 r., zwanej dalej „ustawą o BHP"), transponującej dyrektywę 89/391, stanowi:

„Na użytek niniejszej ustawy stosuje się następujące definicje:

[…]

g) wypadek przy pracy: nagły uraz, a także ostre zatrucie zawodowe, które nastąpiły w trakcie wykonywania pracy lub obowiązków służbowych i powodują czasową niezdolność do pracy przez co najmniej trzy dni kalendarzowe, niepełnosprawność lub śmierć;

[…]".

11 Artykuł 20 ust. 1 tej ustawy przewiduje:

„Pracodawca musi zapewnić warunki umożliwiające każdemu pracownikowi przejście wystarczającego i odpowiedniego szkolenia z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy, w szczególności w formie uzyskania informacji i instrukcji specyficznych dla jego miejsca pracy i stanowiska:

[…]

b) w momencie zmiany miejsca pracy […];

[…]".

12 Artykuł 22 wspomnianej ustawy sformułowany jest następująco:

„Każdy pracownik musi wykonywać swoją pracę zgodnie z przeszkoleniem i przygotowaniem oraz instrukcjami otrzymanymi od pracodawcy – w taki sposób, aby nie narażać na ryzyko wypadku przy pracy lub choroby zawodowej siebie ani innych osób, na które mogą mieć wpływ działania i zaniechania podejmowane przez niego w ramach pracy".

13 Zgodnie z art. 29 ust. 1 omawianej ustawy okręgowe inspekcje pracy muszą przeprowadzić dochodzenie w przypadku zdarzenia, które pociągnęło za sobą między innymi śmierć pracownika. Zgodnie z art. 29 ust. 2 tej samej ustawy wynik dochodzenia zapisuje się w protokole.

Minimalne wymagania w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia

14 Cerințele minime de securitate și sănătate pentru utilizarea în muncă de către lucrători a echipamentelor de muncă (minimalne wymogi w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia dotyczące używania przez pracowników narzędzi pracy), ustanowione w Hotărârea Guvernului nr. 1146/2006 (decyzji rządowej nr 1146/2006) z dnia 30 sierpnia 2006 r. (*Monitorul Oficial al României*, część I, nr 815 z dnia 3 października 2006 r.), zawierają następujące fragmenty:

„3.3.2.1. W zakresie instalacji elektrycznych i elektrycznych narzędzi pracy ochronę przed porażeniem prądem w wyniku dotyku bezpośredniego zapewnia się w drodze środków technicznych, uzupełnianych środkami organizacyjnymi […].

3.3.2.3. Ochronę przed porażeniem prądem w wyniku dotyku bezpośredniego zapewnia się w drodze następujących środków organizacyjnych:

a) prace przy instalacjach elektrycznych (usuwanie awarii, naprawy, podłączenia itd.) mogą być wykonywane wyłącznie przez wykwalifikowanych, upoważnionych i przeszkolonych w zakresie danej pracy elektryków;

b) prace muszą być wykonywane na podstawie jednej z form pracy;

[…]

e) dla każdej pracy przy instalacjach elektrycznych należy sporządzić instrukcje pracy.

3.3.2.4. Prace przy instalacjach, maszynach, narzędziach i urządzeniach wykorzystujących energię elektryczną są dozwolone wyłącznie na podstawie następujących form pracy:

[…]

d) ustnych poleceń (DV);

[…]

3.3.23.1. W przypadku instalacji elektrycznych lub elektrycznych narzędzi pracy, przy których wykonuje się prace – po odłączeniu napięcia lub bez jego odłączenia – należy stosować elektroizolacyjne środki ochrony […].

3.3.23.4. Prace bez odłączenia napięcia w instalacjach i narzędziach elektrycznych muszą być wykonywane przez pracowników upoważnionych do wykonywania prac pod napięciem”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

15 W dniu 5 września 2017 r. elektryk będący pracownikiem spółki SC Energotehnica SRL Sibiu (zwanej dalej „Energotehnicą”) zmarł w wyniku porażenia prądem podczas wykonywania prac przy oświetleniu zewnętrznym słupa niskiego napięcia w gospodarstwie rolnym.

16 Z postanowienia odsyłającego wynika, że za organizację pracy, poinstruowanie personelu oraz podjęcie środków w celu zapewnienia sprzętu ochronnego i środków ochronnych w miejscu pracy odpowiadał MG, będący również pracownikiem Energotehniki.

17 W następstwie owej śmierci przeprowadzono dwa postępowania dotyczące rozpatrywanego w postępowaniu głównym zdarzenia, a mianowicie, po pierwsze – dochodzenie administracyjne wszczęte przez Inspecția Muncii (inspekcję pracy, Rumunia) przeciwko Energotehnice, a po drugie – postępowanie karne przeciwko MG w sprawie nieprzestrzegania ustawowych środków bezpieczeństwa w pracy i nieumyślnego spowodowania śmierci.

18 Co się tyczy, po pierwsze, dochodzenia administracyjnego, inspekcja pracy przyjęła w protokole z dochodzenia z dnia 9 września 2019 r. kwalifikację „wypadku przy pracy" w rozumieniu uregulowania krajowego.

19 Energotehnica wniosła zatem do Tribunalul Sibiu (sądu okręgowego w Sybinie, Rumunia) skargę o stwierdzenie nieważności tego protokołu w ramach postępowania sądowoadministracyjnego.

20 Wyrokiem z dnia 10 lutego 2021 r. sąd ten stwierdził częściową nieważność wspomnianego protokołu i ponadto stwierdził – w przeciwieństwie do kwalifikacji przyjętej przez inspekcję pracy – że rozpatrywane w postępowaniu głównym zdarzenie nie stanowi wypadku przy pracy.

21 Wniesione przez inspekcję pracy odwołanie od tego wyroku zostało uznane za bezzasadne wyrokiem Curtea de Apel Alba Iulia (sądu apelacyjnego w Alba Iulia, Rumunia) z dnia 14 czerwca 2021 r.

22 Po drugie, co się tyczy postępowania karnego przeciwko MG, pracownik ten został, aktem oskarżenia Parchetul de pe lângă Judecătoria Rupea (prokuratury przy sądzie pierwszej instancji w Rupea, Rumunia) z dnia 31 lipca 2020 r., postawiony przed Judecătoria Rupea (sądem pierwszej instancji w Rupea, Rumunia).

23 W akcie oskarżenia prokuratura podniosła, że w dniu 5 września 2017 r., około godziny 18.00, MG wydał pracownikowi, który zmarł w wyniku zdarzenia, polecenie wykonania prac przy rozpatrywanym oświetleniu, przy czym nie zastosowano środków BHP, a mianowicie obowiązku wykonania tej pracy przez pracownika upoważnionego i pozostającego pod nadzorem MG. Zatem pracownik, który zmarł w wyniku zdarzenia, wykonywał te prace – według prokuratury – bez odłączania zasilenia elektrycznego i bez użycia elektroizolacyjnych rękawic ochronnych.

24 Następcy prawni pracownika, który zmarł w wyniku zdarzenia, wnieśli do owego sądu powództwo cywilne o nakazanie MG i Energotehnice, jako ponoszącej za MG odpowiedzialność cywilną, naprawienia poniesionych przez nich szkód.

25 Wyrokiem z dnia 24 grudnia 2021 r. Judecătoria Rupea (sąd pierwszej instancji w Rupea) uwolnił MG od zarzutów karnych i oddalił powództwo cywilne wniesione przez następców prawnych pracownika, który zmarł w wyniku zdarzenia. Sąd ten stwierdził, po pierwsze, że istnieją uzasadnione wątpliwości, czy MG wydał polecenie pracownikowi, który zmarł w wyniku zdarzenia, a po drugie, że zdarzenie rozpatrywane w postępowaniu głównym wydarzyło się poza godzinami pracy, dlatego nie można zakwalifikować go jako wypadek przy pracy.

26 Prokuratura przy sądzie pierwszej instancji w Rupea oraz następcy prawni pracownika, który zmarł w wyniku zdarzenia, wnieśli apelację od tego wyroku do Curtea de Apel Braşov (sądu apelacyjnego w Braszowie, Rumunia), będącego sądem odsyłającym.

27 Sąd ten zauważa, że zgodnie z prawem rumuńskim, interpretowanym w świetle orzecznictwa Curtea Constituțională (trybunału konstytucyjnego, Rumunia), orzeczenie sądu administracyjnego wiąże sąd karny ze względu na korzystanie przez ów wyrok z powagi rzeczy osądzonej. Sąd odsyłający wyjaśnia bowiem, że kwestia, czy zdarzenie będące przyczyną śmierci wspomnianego pracownika stanowi „wypadek przy pracy" w rozumieniu ustawy o BHP, jest zagadnieniem wstępnym w rozumieniu art. 52 kodeksu postępowania karnego.

28 W tym względzie sąd ten podkreśla, że Curtea Constituțională (trybunał konstytucyjny) orzeczeniem z dnia 17 lutego 2021 r. uznał powagę rzeczy osądzonej w odniesieniu do wyroków w sprawach cywilnych (w szerokim znaczeniu) rozstrzygających takie zagadnienia wstępne.

29 Sąd odsyłający zauważa, że wobec tego jest on związany ustaleniami sądu administracyjnego, który odmówił zakwalifikowania rozpatrywanego w postępowaniu głównym zdarzenia jako wypadku przy pracy w rozumieniu prawa rumuńskiego.

30 Otóż powaga rzeczy osądzonej, z której korzysta taka kwalifikacja, uniemożliwia temu sądowi – w jego opinii – wydanie orzeczenia w przedmiocie odpowiedzialności karnej lub cywilnej stron, przeciwko którym toczy się postępowanie, ponieważ rzeczona kwalifikacja stanowi ustawowe znamię przestępstwa, w przedmiocie którego sąd ten ma wydać orzeczenie.

31 W tym względzie sąd odsyłający dodaje, że strony, które wniosły powództwo cywilne w ramach postępowania karnego, nie zostały wysłuchane przed sądem administracyjnym, ponieważ postępowanie administracyjne toczyło się wyłącznie w ramach sporu pomiędzy Energotehnicą a inspekcją pracy.

32 Taka niemożność orzeczenia w przedmiocie powstania odpowiedzialności karnej lub cywilnej, mimo że strony wysłuchiwane w ramach obu postępowań nie są tożsame, narusza zdaniem owego sądu zasadę odpowiedzialności pracodawcy i zasadę ochrony pracowników, ustanowione w art. 1 ust. 1 i 2 oraz w art. 5 ust. 1 dyrektywy 89/391 w związku z art. 31 ust. 1 Karty.

33 W tych okolicznościach Curtea de Apel Braşov (sąd apelacyjny w Braszowie) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy zasada ochrony pracowników i zasada odpowiedzialności pracodawcy, zapisane w art. 1 ust. 1 i 2 oraz art. 5 ust. 1 dyrektywy [89/391], wdrożonej do prawa krajowego [ustawą o BHP], w związku z art. 31 ust. 1 [Karty] stoją na przeszkodzie uregulowaniu takiemu jak mające zastosowanie w postępowaniu głównym, wprowadzonemu orzeczeniem krajowego sądu konstytucyjnego, zgodnie z którym sąd administracyjny może, na wniosek pracodawcy i wyłącznie w postępowaniu kontradyktoryjnym z państwowym organem administracji, orzec prawomocnie, że dane zdarzenie nie stanowi wypadku przy pracy w rozumieniu owej dyrektywy, i może w ten sposób uniemożliwić sądowi karnemu – do którego zarówno prokuratura wniosła akt oskarżenia przeciwko pracownikowi odpowiedzialnemu, jak i powód cywilny wniósł powództwo cywilne przeciwko temu samemu pracodawcy jako stronie ponoszącej odpowiedzialność cywilną w postępowaniu karnym i przeciwko jego pracownikowi – wydanie odmiennego orzeczenia w odniesieniu do kwalifikacji tego samego zdarzenia jako wypadku przy pracy, [która to kwalifikacja] stanowi znamię przestępstw

będących przedmiotem postępowania karnego (w przypadku braku którego nie można stwierdzić ani odpowiedzialności karnej, ani odpowiedzialności cywilnej niezależnie od odpowiedzialności karnej), biorąc pod uwagę powagę rzeczy osądzonej prawomocnego wyroku sądu administracyjnego?

2) W przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej [na pytanie pierwsze], czy zasadę pierwszeństwa prawa Unii należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu lub praktyce krajowej, zgodnie z którymi krajowe sądy powszechne są związane orzeczeniami krajowego sądu konstytucyjnego i nie mogą z tego powodu, chyba że [orzekający sędziowie] dopuszczą się przewinienia dyscyplinarnego, odstąpić z urzędu od stosowania orzecznictwa wynikającego z tych orzeczeń, nawet jeśli uznają w świetle wyroku Trybunału, że orzecznictwo to jest sprzeczne z art. 1 ust. 1 i 2 oraz art. 5 ust. 1 dyrektywy 89/391, transponowanej do prawa krajowego [ustawą o BHP], w związku z art. 31 ust. 1 [Karty]?".

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie dopuszczalności

34 Rząd rumuński twierdzi, że pytania prejudycjalne są niedopuszczalne.

35 W tym względzie, co się tyczy pytania pierwszego, rząd ten podnosi, że do sądu odsyłającego wpłynęła apelacja wniesiona w ramach postępowania dotyczącego pociągnięcia do odpowiedzialności karnej pracownika, a nie pracodawcy, ponieważ ten ostatni występuje wyłącznie w charakterze osoby ponoszącej odpowiedzialność cywilną w sprawie karnej. Tymczasem dyrektywa 89/391 dotyczy jedynie obowiązku pracodawców zapewnienia bezpieczeństwa i higieny pracy pracownikom w każdym aspekcie odnoszącym się do ich pracy, a także odpowiedzialności pracodawców w przypadku nieprzestrzegania tego obowiązku. Zatem stosunek prawny, w przedmiocie którego ma orzec sąd odsyłający, nie jest objęty przedmiotowym zakresem stosowania tej dyrektywy. W tych okolicznościach pierwsze z pytań prejudycjalnych jest zdaniem tego rządu niedopuszczalne.

36 Co się tyczy pytania drugiego, rząd rumuński podnosi, że nie ma ono charakteru autonomicznego, gdyż zależy od odpowiedzi na pytanie pierwsze, a zatem i to pytanie należy odrzucić jako niedopuszczalne.

37 W tym względzie należy na wstępie przypomnieć, że wyłącznie do sądu krajowego, przed którym zawisł spór w postępowaniu głównym, należy ocena konieczności uzyskania orzeczenia prejudycjalnego i znaczenia dla sprawy pytań zadanych Trybunałowi, które korzystają z domniemania posiadania znaczenia dla sprawy. Trybunał jest zatem co do zasady zobowiązany do wydania orzeczenia, jeśli zadane pytanie dotyczy wykładni lub ważności przepisu prawa Unii, chyba że jest oczywiste, że wykładnia, o którą się zwrócono, nie ma żadnego związku ze stanem faktycznym lub przedmiotem tego sporu, gdy problem jest natury hipotetycznej bądź gdy Trybunał nie dysponuje informacjami w zakresie stanu faktycznego lub prawnego niezbędnymi do udzielenia użytecznej odpowiedzi na to pytanie (wyrok z dnia 22 lutego 2024 r., Unedic, C-125/23, EU:C:2024:163, pkt 35 i przytoczone tam orzecznictwo).

38 W niniejszej sprawie z postanowienia odsyłającego wynika, że następcy prawni pracownika, który zmarł w wyniku zdarzenia, wnieśli powództwo cywilne do sądu karnego, domagając się nakazania oskarżonemu i pracodawcy naprawienia poniesionych przez siebie szkód. W związku z tym nie można uznać, że spór w postępowaniu głównym nie dotyczy pracodawcy i że problem podniesiony w pytaniu pierwszym ma charakter hipotetyczny. Ponadto kwestia, czy prawo Unii stoi na przeszkodzie temu, aby sąd administracyjny mógł wydać orzeczenie wiążące sąd karny w przedmiocie kwalifikacji zdarzenia jako „wypadku przy pracy" w rozumieniu prawa rumuńskiego, ma decydujące znaczenie dla wyniku postępowania przed sądem odsyłającym.

39 W związku z tym przedstawione pytania prejudycjalne są dopuszczalne.

Co do istoty

W przedmiocie pytania pierwszego

40 Poprzez pytanie pierwsze sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 1 ust. 1 i 2 oraz art. 5 ust. 1 dyrektywy 89/391 w związku z art. 31 Karty i zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie przepisom państwa członkowskiego, na mocy których – zgodnie z wykładnią przyjętą przez sąd konstytucyjny tego państwa członkowskiego – prawomocny wyrok sądu administracyjnego w przedmiocie kwalifikacji zdarzenia jako „wypadku przy pracy" korzysta z powagi rzeczy osądzonej przed sądem karnym, jeżeli przepisy te nie pozwalają, by następców prawnych pracownika, który zmarł w wyniku tego zdarzenia, wysłuchano w ramach któregokolwiek z postępowań rozstrzygających o zaistnieniu takiego wypadku przy pracy.

41 Na wstępie należy przypomnieć, że – zgodnie z utrwalonym orzecznictwem – w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE procedury współpracy między sądami krajowymi a Trybunałem do tego ostatniego należy udzielenie sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, która umożliwi mu rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu [wyrok z dnia 13 czerwca 2024 r., Dyrektor Izby Administracji Skarbowej w Bydgoszczy (Rzeczywisty koszt energii), C-266/23, EU:C:2024:506, pkt 22 i przytoczone tam orzecznictwo].

42 W tym celu Trybunał może wyprowadzić z całości informacji przedstawionych przez sąd krajowy, a w szczególności z uzasadnienia postanowienia odsyłającego, te elementy prawa Unii, które wymagają wykładni w świetle przedmiotu sporu w postępowaniu głównym. Trybunał może również wziąć pod rozwagę normy tego prawa, na które sąd krajowy nie powołał się w swoim pytaniu [wyrok z dnia 25 kwietnia 2024 r., PAN Europe (Closer), C-308/22, EU:C:2024:350, pkt 86 i przytoczone tam orzecznictwo].

43 W niniejszej sprawie należy zatem zauważyć, że prawo do skutecznej ochrony sądowej, zagwarantowane w art. 47 Karty, ma również znaczenie dla udzielenia odpowiedzi na przedstawione pytania prejudycjalne.

44 Co się tyczy dyrektywy 89/391, z jej art. 1 ust. 1 w związku z jej motywem dziesiątym wynika, że celem owej dyrektywy jest wprowadzenie środków zapobiegawczych w celu poprawy bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w miejscu pracy, aby zapewnić wyższy poziom ochrony.

45 Wspomniana dyrektywa zawiera, jak uściślono w jej art. 1 ust. 2, zasady ogólne dotyczące w szczególności ochrony przed zagrożeniami zawodowymi i ochrony w zakresie ochrony bezpieczeństwa i zdrowia, eliminacji zagrożeń i czynników sprzyjających powstawaniu wypadków, a także ogólne wytyczne odnoszące się do wprowadzenia w życie wymienionych zasad.

46 Ponadto art. 5 ust. 1 dyrektywy 89/391 stanowi, że pracodawca ponosi odpowiedzialność w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny pracy pracownikom w każdym aspekcie odnoszącym się do ich pracy.

47 Jak wyjaśnił Trybunał w pkt 41 wyroku z dnia 14 czerwca 2007 r., Komisja/Zjednoczone Królestwo (C-127/05, EU:C:2007:338), przepis ten nakłada na pracodawcę obowiązek zapewnienia pracownikom bezpiecznego środowiska pracy – obowiązek, którego treść jest dokładnie określona w art. 6–12 dyrektywy 89/391, jak również w kilku dyrektywach szczegółowych, które przewidują środki zapobiegawcze, jakie muszą być przyjęte w pewnych szczególnych sektorach produkcji.

48 Niemniej Trybunał orzekł, że w przepisie tym ustanowiono jedynie spoczywający na pracodawcy ogólny obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa, bez rozstrzygania co do formy odpowiedzialności (wyrok z dnia 14 czerwca 2007 r., Komisja/Zjednoczone Królestwo, C-127/05, EU:C:2007:338, pkt 42).

49 W związku z tym, jak zauważył rzecznik generalny w pkt 39 opinii i jak utrzymuje Komisja Europejska, o ile dyrektywa 89/391 odnosi się do zasady odpowiedzialności pracodawcy i ustanawia ogólne obowiązki dotyczące ochrony bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w każdym aspekcie odnoszącym się do ich pracy, o tyle nie zawiera ona jakiegokolwiek konkretnego przepisu odnoszącego się do zasad proceduralnych dotyczących środków prawnych zmierzających do pociągnięcia do odpowiedzialności pracodawcy, który tych obowiązków nie przestrzegał.

50 Podobnie, o ile art. 31 Karty, do którego odwołuje się sąd odsyłający w pierwszym pytaniu prejudycjalnym, przewiduje w ust. 1, że „[k]ażdy pracownik ma prawo do warunków pracy szanujących jego zdrowie, bezpieczeństwo i godność”, o tyle również nie zawiera on szczegółowych informacji w przedmiocie zasad proceduralnych dotyczących środków prawnych, które można podjąć w wypadku niezapewnienia ochrony bezpieczeństwa i zdrowia pracowników.

51 Ponieważ prawo Unii nie harmonizuje procedur mających zastosowanie do odpowiedzialności pracodawcy w przypadku niespełnienia wymogów określonych w art. 4 ust. 1 oraz art. 5 ust. 1 dyrektywy 89/391, procedury te wchodzą w zakres krajowego porządku prawnego państw członkowskich w oparciu o zasadę autonomii proceduralnej tychże państw, pod warunkiem jednak, że nie są one mniej korzystne niż w wypadku podobnych sytuacji podlegających prawu krajowemu (zasada równoważności) oraz że nie czynią w praktyce niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym wykonywania praw przyznanych konsumentom przez prawo Unii (zasada skuteczności) (zob. analogicznie wyrok z dnia 11 kwietnia 2024 r., Air Europa Líneas Aéreas, C-173/23, EU:C:2024:295, pkt 31 i przytoczone tam orzecznictwo).

52 Ponadto Trybunał orzekł już także, że wobec braku uregulowań Unii w tym zakresie tryb wdrażania zasady powagi rzeczy osądzonej należy również do wewnętrznego porządku prawnego państw członkowskich na mocy zasady ich autonomii proceduralnej, przy poszanowaniu jednakże zasad równoważności i skuteczności (wyrok z dnia 24 października 2018 r., XC i in., C-234/17, EU:C:2018:853, pkt 21 i przytoczone tam orzecznictwo).

53 W szczególności, gdy państwa członkowskie określają zasady proceduralne regulujące sądowe postępowanie odwoławcze mające na celu ochronę praw przyznanych przez dyrektywę 89/391, muszą one zapewnić poszanowanie prawa do skutecznego środka prawnego i dostępu do bezstronnego sądu, ustanowionego w art. 47 Karty, który stanowi potwierdzenie zasady skutecznej ochrony sądowej. Państwa członkowskie powinny zatem upewnić się, że konkretne zasady dotyczące wykonywania środków ochrony prawnej – ze względu na naruszenie obowiązków przewidzianych w tej dyrektywie – nie naruszają w sposób nieproporcjonalny prawa do skutecznego środka prawnego przed sądem, o którym mowa w art. 47 Karty (zob. analogicznie wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság, C-132/21, EU:C:2023:2, pkt 50, 51).

54 Na prawo to składa się kilka elementów, w których zawiera się między innymi prawo do bycia wysłuchanym. W tym względzie Trybunał orzekł już, że oparcie orzeczenia sądowego na okolicznościach faktycznych i dokumentach, o których same strony lub jedna z nich nie mogły się dowiedzieć i w przedmiocie których w związku z tym nie mogły zająć stanowiska, stanowiłoby naruszenie prawa podstawowego do skutecznego środka prawnego przed sądem [zob. podobnie wyrok z dnia 25 kwietnia 2024 r., NW i PQ (Informacje niejawne), C-420/22 i C-528/22, EU:C:2024:344, pkt 106 i przytoczone tam orzecznictwo].

55 Tymczasem, jeżeli sąd karny ma orzec w przedmiocie odpowiedzialności cywilnej wynikającej z zarzucanych oskarżonemu czynów, prawo stron dochodzących stwierdzenia tej odpowiedzialności do bycia wysłuchanymi zostałoby naruszone, gdyby pozbawiono je możliwości zajęcia stanowiska w przedmiocie przesłanki warunkującej powstanie rzeczonej odpowiedzialności, zanim o przesłance tej ostatecznie rozstrzygnie sąd rozpoznający sprawę. W takim bowiem przypadku możliwość zajęcia przez te strony stanowiska przed sądem w przedmiocie odpowiedzialności pracodawcy byłaby pozbawiona wszelkiej skuteczności (effet utile).

56 Taka sytuacja miałaby miejsce wówczas, gdyby w odniesieniu do istnienia takiej przesłanki rozstrzygnął – w drodze orzeczenia wiążącego sąd mający orzec w przedmiocie owej odpowiedzialności –inny sąd – sąd, przed którym strony nie mogły się stawić, a przynajmniej nie miały rzeczywistej możliwości przedstawienia swoich argumentów.

57 Natomiast w sytuacji gdyby stronom przysługiwało takie prawo, a w szczególności gdyby miały rzeczywistą możliwość przedstawienia swoich argumentów, okoliczność, że nie skorzystały one z tego prawa, nie ma znaczenia.

58 W niniejszej sprawie do sądu krajowego należy ustalenie, czy następcom prawnym pracownika, który zmarł w wyniku zdarzenia, będącym powodami cywilnymi w ramach postępowania przed sądem karnym, przysługiwało prawo do bycia wysłuchanymi przed sądem administracyjnym, w szczególności w odniesieniu do ostatecznego zakwalifikowania rozpatrywanego w postępowaniu głównym zdarzenia jako „wypadku przy pracy”.

59 W związku z tym odpowiedź na pytanie pierwsze brzmi następująco: art. 1 ust. 1 i 2 oraz art. 5 ust. 1 dyrektywy 89/391 w związku z zasadą skuteczności i art. 47 Karty należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie przepisom państwa członkowskiego, na mocy których – zgodnie z wykładnią przyjętą przez sąd konstytucyjny tego państwa członkowskiego – prawomocny wyrok sądu administracyjnego w przedmiocie kwalifikacji zdarzenia jako „wypadku przy pracy” korzysta z powagi rzeczy osądzonej przed sądem karnym, który ma orzec w przedmiocie odpowiedzialności cywilnej wynikającej z zarzucanych oskarżonemu czynów,

w przypadku gdy przepisy te nie pozwalają, by następców prawnych pracownika, który zmarł w wyniku zdarzenia, wysłuchano w ramach któregokolwiek z postępowań rozstrzygających o zaistnieniu takiego wypadku przy pracy.

W przedmiocie pytania drugiego

60 Poprzez pytanie drugie sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy zasadę pierwszeństwa prawa Unii należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie przepisom państwa członkowskiego, zgodnie z którymi krajowe sądy powszechne nie mogą, pod rygorem wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec ich członków, odstąpić z urzędu od stosowania orzeczeń sądu konstytucyjnego danego państwa członkowskiego, jeżeli uznają, w świetle wykładni dokonanej przez Trybunał, że orzeczenia te naruszają prawa wywodzone przez jednostki z dyrektywy 89/391.

61 Na początku należy zauważyć, że sąd krajowy, który skorzystał z uprawnienia przyznanego mu w art. 267 akapit drugi TFUE, nie powinien w danym wypadku uwzględniać oceny sądu krajowego wyższej instancji, jeżeli w świetle wykładni dokonanej przez Trybunał uzna, że ocena ta nie jest zgodna z prawem Unii, i w razie potrzeby winien pominąć przepis prawa krajowego zobowiązujący go do stosowania się do orzeczeń owego sądu wyższej instancji [wyrok z dnia 22 lutego 2022 r., RS (Skutki wyroków sądu konstytucyjnego), C-430/21, EU:C:2022:99, pkt 75 i przytoczone tam orzecznictwo].

62 W tym względzie powyższe ma również zastosowanie, gdy sąd powszechny jest związany orzeczeniem krajowego sądu konstytucyjnego, które w jego ocenie jest sprzeczne z prawem Unii [zob. podobnie wyrok z dnia 22 lutego 2022 r., RS (Skutki wyroków sądu konstytucyjnego), C-430/21, EU:C:2022:99, pkt 76 i przytoczone tam orzecznictwo].

63 W tym kontekście należy przypomnieć, że zasada wykładni zgodnej wymaga, by sądy krajowe czyniły wszystko, co leży w zakresie ich kompetencji, uwzględniając wszystkie przepisy prawa krajowego i stosując uznane w porządku krajowym metody wykładni, by zapewnić pełną skuteczność rozpatrywanej dyrektywy i dokonać rozstrzygnięcia zgodnego z realizowanymi przez nią celami. Wymóg dokonywania takiej wykładni zgodnej może w szczególności obejmować konieczność zmiany krajowego orzecznictwa przez sądy krajowe, jeżeli opiera się ono na interpretacji prawa krajowego, której nie da się pogodzić z celami dyrektywy (wyrok z dnia 6 listopada 2018 r., Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, C-684/16, EU:C:2018:874, pkt 59, 60 i przytoczone tam orzecznictwo).

64 Jeśli chodzi o pociągnięcie sędziego krajowego do ewentualnej odpowiedzialności dyscyplinarnej, Trybunał orzekł już, że prawo Unii stoi na przeszkodzie uregulowaniu krajowemu lub praktyce krajowej pozwalającym na pociągnięcie sędziego krajowego do odpowiedzialności dyscyplinarnej za wszelkie odstępstwa od orzeczeń krajowego sądu konstytucyjnego [zob. podobnie wyrok z dnia 22 lutego 2022 r., RS (Skutki wyroków sądu konstytucyjnego), C-430/21, EU:C:2022:99, pkt 87 i przytoczone tam orzecznictwo].

65 Niewątpliwie, co się tyczy odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych, na pociągnięcie do której są oni narażeni w przypadku niezastosowania się do orzeczeń krajowego sądu konstytucyjnego, ochrona niezawisłości sędziowskiej nie może w szczególności skutkować całkowitym wyłączeniem odpowiedzialności dyscyplinarnej tych sędziów za treść wydanych przez nich orzeczeń w sytuacjach absolutnie wyjątkowych, takich jak zachowania całkowicie

niewybaczalne ze strony sędziów, mające charakter poważnych naruszeń [zob. podobnie wyrok z dnia 22 lutego 2022 r., RS (Skutki wyroków sądu konstytucyjnego), C-430/21, EU:C:2022:99, pkt 83 i przytoczone tam orzecznictwo].

66 Niemniej, dla zachowania tej niezawisłości, zasadnicze znaczenie ma to, by sędziowie sądów powszechnych nie byli narażeni na postępowania lub kary dyscyplinarne z powodu skorzystania z uprawnienia do zwrócenia się do Trybunału w trybie art. 267 TFUE, która to decyzja leży wyłącznie w ich gestii [zob. podobnie wyrok z dnia 22 lutego 2022 r., RS (Skutki wyroków sądu konstytucyjnego), C-430/21, EU:C:2022:99, pkt 83–85 i przytoczone tam orzecznictwo].

67 W świetle powyższych rozważań odpowiedź na pytanie drugie brzmi następująco: zasadę pierwszeństwa prawa Unii należy interpretować w ten sposób, że stoi ona na przeszkodzie przepisom państwa członkowskiego, zgodnie z którymi krajowe sądy powszechne nie mogą, pod rygorem wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec ich członków, odstąpić z urzędu od stosowania orzeczeń sądu konstytucyjnego danego państwa członkowskiego, jeżeli uznają, w świetle wykładni dokonanej przez Trybunał, że orzeczenia te naruszają prawa wywodzone przez jednostki z dyrektywy 89/391.

W przedmiocie kosztów

68 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 1 ust. 1 i 2 oraz art. 5 ust. 1 dyrektywy Rady 89/391/EWG z dnia 12 czerwca 1989 r. w sprawie wprowadzenia środków w celu poprawy bezpieczeństwa i zdrowia pracowników w miejscu pracy w związku z zasadą skuteczności oraz art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej**

   należy interpretować w ten sposób, że:

   stoją one na przeszkodzie przepisom państwa członkowskiego, na mocy których – zgodnie z wykładnią przyjętą przez sąd konstytucyjny tego państwa członkowskiego – prawomocny wyrok sądu administracyjnego w przedmiocie kwalifikacji zdarzenia jako „wypadku przy pracy" korzysta z powagi rzeczy osądzonej przed sądem karnym, który ma orzec w przedmiocie odpowiedzialności cywilnej wynikającej z czynów zarzucanych oskarżonemu, w przypadku gdy przepisy te nie pozwalają, by następców prawnych pracownika, który zmarł w wyniku tego zdarzenia, wysłuchano w ramach któregokolwiek z postępowań rozstrzygających o zaistnieniu takiego wypadku przy pracy.

2) **Zasadę pierwszeństwa prawa Unii**

należy interpretować w ten sposób, że:

stoi ona na przeszkodzie przepisom państwa członkowskiego, zgodnie z którymi krajowe sądy powszechne nie mogą, pod rygorem wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec ich członków, odstąpić z urzędu od stosowania orzeczeń sądu konstytucyjnego danego państwa członkowskiego, jeżeli uznają, w świetle wykładni dokonanej przez Trybunał, że orzeczenia te naruszają prawa wywodzone przez jednostki z dyrektywy 89/391.

Podpisy